

Opening Paradisodebat

27 augustus 2023

Jeroen Bartelse, covoorzitter Kunsten '92

(Inleiding)

- Welkom bij het Paradisodebat. De 20ste editie – georganiseerd door Kunsten '92, de Akademie van Kunsten, de Amsterdamse culturele instellingen (ACI) en Paradiso. Namens hen, welkom. Mijn naam is Jeroen Bartelse. Samen met Anne Breure ben ik voorzitter van Kunsten '92.

- Traditiegetrouw organiseren we dit debat bij de opening van het culturele seizoen. Al is het fenomeen 'seizoen' nogal betrekkelijk. Kijk om je heen. Het Summer Dance Festival is hier in volle gang (en meer festivals), musea staan wagenwijd open; het is hoogseizoen voor aardig wat artiesten en kunstenaars. Niettemin, de zomerweken lopen ten einde, de aankondiging van verse voorstellingen en presentaties maakt nieuwsgierig en gretig.

- Extra nieuwsgierig gaan we het nieuwe politieke seizoen in, er komen verse verkiezingen aan. Al zat de cultuursector daar nu niet meteen op te wachten. Staatssecretaris Uslu maakt net vaart met de aanpak van een paar hardnekkige knelpunten in de cultuursector: een ontworichte arbeidsmarkt, stroperige subsidieprocedures, financiële kwetsbaarheid. Er komt meer ruimte voor fair practice, voor vernieuwing, voor de rol van de creatieve sector bij maatschappelijke uitdagingen.

- Geen tijd om te dralen zou je zeggen, doorpakken juist. De sector heeft met drie codes, PLATFORM ACCT en een puike samenwerking van branche- en beroepsverenigingen tijdens en na de coronacrisis laten zien dat zij een vuist kan maken. Solidair kan zijn. Maar we zijn er nog niet. Voor een duurzame en radicaal inclusieve sector is nog een verbouwing te gaan.

- Vorig jaar, pleitten wij tijdens dit debat hartgrondig om niet alleen de zichtbare knelpunten aan te pakken (symptomen dus), maar ook de fundamenteën (onderliggende oorzaken). “Toon moed en neem waar nodig het bestel op de schop”. Daarmee is een begin gemaakt dit jaar. De Raad voor Cultuur is bezig met een stelseladvies. De hijskranen zijn gearriveerd, brekers en bouwers staan klaar, vernieuwers duiken overal de kop op. De kabinetsval moet dat niet stoppen.
- Maar elke verkiezing is ook weer een kans. Een kans om koers te kiezen.

(Koers kiezen)

- Op dit moment worden de verkiezingsprogramma's geschreven. Campagnes gaan van start, de stembus lonkt en het grote formeren gaat straks beginnen. Dit is het moment voor politieke partijen om hun culturele en creatieve hart te tonen. Om met een hartstochtelijke paragraaf over cultuur te komen en er een stevig debat over te voeren. Linksom of rechtsom, hopen wij vurig dat elke partij kleur bekent.
- *Kleur bekennen*, op de vraag waarom kunst en cultuur belangrijk zijn. Het liefst beantwoorden wij deze vraag met een aanstekelijk verhaal over de waarde van kunst en cultuur. Over inspiratie, troost en vreugde die kunstenaars, ontwerpers en artiesten ons geven. Of over de transformatieve kracht ervan, die een samenleving kan veranderen met zijn creativiteit, schoonheid of confrontatie. Ik moest pas eer aan die kracht denken, lezend over het ontluikend verzet in Rusland: de actie met geel/blauwe kleipoppetjes van een kunstenaar uit Sint-Petersburg die als protest opduiken in straatbeeld. Maar het palet aan waarden, zo weten we inmiddels uit talloze rapporten en onderzoeken, is breed. Cultuur maakt ook gezonder, slimmer, gelukkiger en is goed voor de economie van stad en land. Linksom en rechtsom, er zijn er uitstekende redenen om kunst en cultuur te omarmen.

- *Kleur bekennen*, ook op de vraag: waar wil je heen? Een liberale partij zal misschien accent leggen op cultuureducatie en cultureel ondernemerschap; een sociale partij koerst op fair pay; een groen perspectief op deelname van alle creatieve krachten voor een duurzame samenleving; en conservatieve partijen wellicht meer op het behouden en ontsluiten van ons erfgoed. *Fair enough*. Maar welke kleur je politieke blik op cultuur ook heeft, houd wel oog voor de gehele keten. Want zonder kunstenaars, geen kunst. Zonder cultuureducatie geen cultuur-minnend publiek. Zonder broedplaatsen, geen talentontwikkeling. Zonder vernieuwing, geen cultureel ondernemerschap. Zonder kunstdebat (zoals vandaag), geen nieuwe visies.
- *Kleur bekennen*, tenslotte, op de vraag: wat heb je er als politieke partij voor over? Ja, we spellen de financiële paragrafen van partijprogramma's uit. Het economisch weerbericht, dat we elk jaar met de Taskforce Culturele en Creatieve Sector maken, staat namelijk op onweer. Makers en organisaties hebben te maken met flinke kostenstijgingen en een doorbelasting daarvan naar het publiek brengt de toegang tot cultuur in het geding. Bovendien staat de publieke financiering staat onder druk. Vooral bij gemeenten en provincies. Het inmiddels beruchte Ravijnjaar 2026, met een grote terugval van het gemeente- en provinciefonds, leidt nu al tot forse bezuinigingen op cultuurbudgetten bij lokale overheden.

(Agenda)

- Okay, linksom of rechtsom – cultuurbeleid hoort thuis in elk politiek program. Met een budget dat meegroeit met ambities en prijspeil. Maar daarmee hebben we de vernieuwing van het cultuurbestel nog niet ter hand genomen. De hijskranen, brekers en bouwers dus. In het project KUNSTEN2030 hebben we afgelopen twee jaar ideeën uit de sector verzameld en gepubliceerd. Als we nu door ons oogharen naar de oogst kijken, wat zijn dan de meest urgente aanpassingen die het cultuurhuis nodig heeft? We trappen dit debat af met drie oproepen daarover.

➤ **Oproep 1: Verstevig het fundament, maak een wet**

Even terug naar die zomerweken. Jullie hebben vast wel een mooie binnenstad, uitbundig festival, stoer kasteel of bijzonder museum bezocht. Er is veel moois te zien en te horen in onze steden en regio's. Bij de één word je getrakteerd op een rijk muziekleven, de ander onderscheidt zich met een historische binnenstad, een derde afficheert zich als broedplaats voor creatief talent.

Sommige gemeenten hebben dat haarfijn door. Zij investeren erin - ze ontlenen er hun identiteit aan en zien hun culturele kapitaal als een belangrijke factor voor een welvarende, leefbare gemeenschap.

Bij gemeenten en provincies ligt naar ons idee een belangrijke sleutel voor een bloeiend cultuurklimaat. Zij zijn goed in staat om hun culturele voorzieningen af te stemmen op de samenstelling van de bevolking, op de lokale en regionale behoeften, op het lokale makersklimaat. Een kleurrijke, jonge populatie in een stadsomgeving zal een ander cultureel aanbod vragen dan de bevolking in een krimpregio. Lokale overheden kunnen beter inspelen op deze lokale kenmerken en identiteit(en).

Het belang van gemeenten en provincies zagen we ook in de corona-tijd en tijdens de energiecrisis. Velen hielden hun culturele infrastructuur overeind. Maar sommigen verzaakten. Er blijken telkens weer grote verschillen te zitten in de manier waarop gemeenten compensatie van het Rijk voor coronaschade of stijgende energiekosten aanwenden. We maken als Kunsten '92 steevast een 'faming en shaming' lijstje, in de hoop dat de witte raven de achterblijvers inspireren. Die verschillen zijn zo groot omdat iedere gemeente zelf beslist wat zij op het gebied van cultuur doet. Dat maakt cultuurinstellingen en kunstenaars kwetsbaar. Afhankelijk van politieke moed of kleur. Taken die gemeenten vanwege een zorg of bevorderingsplicht *moeten* doen krijgen meer prioriteit; cultuur komt al snel in vrij schootsveld.

Daar is een oplossing voor. Creëer een wettelijk basis voor de taken op het gebied van cultuur bij gemeenten en provincies. Leg in een aantal heldere doelstellingen vast welke zorg gemeenten en provincies voor cultuur dragen. Net zoals voor de bibliotheken is gedaan in het vorige regeerakkoord. En zorg er meteen voor dat er voldoende middelen naar gemeente- en provinciefondsen vloeien om deze doelstellingen waar te maken. Het zou een zegen zijn voor fair practice en cultuureducatie; een redding voor de wegwijnende muziekscholen en kunstencentra. Echt, als Rijk en gemeente samen stoken, dan maken zij een groter vuur.

➤ **Oproep 2: Sloop overtollige ornamenten en uitbouwen, schrap bureaucratie**

De culturele sector schrijft op dit moment zijn vingers blauw. De ene helft met het schrijven van plannen, de andere helft met het beoordelen of evalueren ervan. De ratrace om subsidies trekt aanvrager en beleidsmaker elke keer de korte termijn in en zit toekomst-denken in de weg.

Zeker, de kunst van het beoordelen is steeds beter geworden, zorgvuldiger en transparanter. Maar tijd en kosten zijn groot. Te groot. Reken even over de duim mee. Bij overheden en fondsen: de dagen aan beleidsvoorbereiding, kaders maken, commissies samenstellen, overleggen, adviseren. Bij indieners: sessies en nog eens sessies, plannen schrijven, rekenen. Tel daar de consultants bij op die rond deze tijd in allerijl door culturele organisaties worden aangetrokken om een plan te schrijven. En dan heb ik de verantwoording en accountant nog niet meegenomen. Druk al die uren, dagen, weken eens uit in euro's. Voorzichtig gerekend kom je al snel akelig dicht bij de €100 miljoen. De transactiekosten zijn domweg te hoog.

Geld verdelen kost altijd geld. Maar verleng om te beginnen nu eens de beleidscyclus van vier naar vijf/zes jaar en kijk naar andere financieringsvormen dan alleen het subsidie-instrument. Geef meer vertrouwen, meer ruimte om te ondernemen en sloop overtollige bureaucratie.

➤ **Oproep 3: Vervang muren door ramen en deuren**

Onze samenleving staat voor grote maatschappelijke opgaven: gezond ouder worden, betaalbaar wonen, leefbare steden, duurzame economie - jullie kennen ze. Die opgaven zijn zeker niet alleen van deze tijd - al veranderen ze wel. Complexer worden ze, taaier, 'wicked'. Een oplossing vind je niet zo vaak meer in één discipline. Er is samenwerking, experimenteerlust en voorstellingsvermogen nodig. Meta Knol, Liesbeth Bik en Marleen Stikker (hier in de zaal) pleiten in een net verschenen pamflet luid en duidelijk: geef creatieve makers en kunstenaars een sleutelrol bij het vormgeven van de toekomst van Nederland. Daarvoor moeten de ramen en deuren van het cultuurbestel open. De blik naar buiten, over de drempel. Vanzelfsprekend is dat helemaal niet, er lopen nog te weinig olifantenpaadjes tussen de culturele sector en andere domeinen, de wetenschap en overheden. Berenschot analyseerde onlangs in opdracht van de Tweede Kamer systematisch wat daarvoor nodig is. Experimenteerruimte bijvoorbeeld, aanvullende vormen van financiering, en maatschappelijk opdrachtgeverschap. Of concreet zou ik zeggen: zet maar eens in iedere adviesraad of commissie een creatieve maker, of stel een percentageregeling in bij de grote transitiefondsen voor de inzet van kunstenaars en ontwerpers. Andersom, wij moeten ons huis opengooien en een pleisterplaats zijn voor vraagstukken uit andere sectoren. Zo vergroten we het verdienvermogen van de sector en maken we Nederland een beetje mooier en beter.

(Tenslotte)

- Beste aanwezigen hier en online, het Paradijsdebat is traditiegetrouw de plek voor een klaren stoot aan de politiek. Extra belangrijk nu verkiezingen op komst zijn. Met dit pleidooi om politiek kleur te bekennen en de net uitgesproken drie oproepen tot verbouwing openen we het gesprek vanmiddag. Tijd voor debat nu. En geen debat zonder een goede gespreksleider. We hebben er eentje. Afgelopen weken te bewonderen in de De slimste mens (als slimste mens tot nu toe!). In het dagelijks leven directeur van De Kleine Komodie en bestuurslid van Kunsten '92: Jörgen Tjon A Fong.